

Pregledni rad

Rukopis primljen 12. 10. 2018.

Prihvaćen za tisak 8. 6. 2021.

<https://doi.org/10.22210/govor.2021.38.04>**Željka Čelić**

zcelic@ffzg.hr

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

Hrvatska

Glasovi ruskoga jezika i hrvatska narječja kao pomoć pri njihovom usvajanju

Sažetak

Rad je prilog šestome sastanku Odjela za fonetiku HFD-a održanome u ožujku 2018. godine. U radu se predstavlja ideja primjene glasova hrvatskoga jezika kao sustava, uključujući i narječja te glasovne ostvaraje u njima, u učenju stranoga jezika u hrvatskim javnim obrazovnim institucijama. Metodika nastave stranih jezika (ruskoga jezika) uključuje prednosti koje omogućuje srodnost dvaju slavenskih jezika, ali pretpostavlja podučavanje stranoga jezika isključivo u usporedbi s hrvatskim standardnim jezikom kao općeobvezatnim sustavom. Hrvatski standardni jezik svjesno je normiran, a norma uvjetuje odabir jezičnih oblika koji čine standard, samim time i kvalitetu, dok se suvremeni ruski jezik definira kao književan, oblikovan na građi književnosti; taj materijal predstavlja normu koja nije *a priori* zadana, nego proizlazi iz uzusa. Kao takav, ruski jezik ostvaruje polifunkcionalnost koja se u jezičnoj hrvatskoj praksi pripisuje (isključivo) standardnome jeziku. U radu se predlaže primjena primjerâ glasova hrvatskih narječja kao metodičkoga sredstva pri poučavanju i, posljedično, usvajanju ruskoga kao stranoga jezika. Ističe se da se pri poučavanju ruskoga u hrvatskim institucijama usporedba glasova odvija na relaciji hrvatski standardni jezik i ruski književni jezik, čime se ograničavaju poredbene mogućnosti, odnosno lakše usvajanje ruskoga jezika.

Ključne riječi: hrvatski, narječja, ruski, strani jezik, fonem

1. USVAJANJE RUSKOGA JEZIKA I HRVATSKA NARJEČJA

Poučavati strani jezik, a pod time mislimo na učenje stranoga jezika u uvjetima nedomicilne okoline i unutar institucija (Jelaska, 2005: 29; Medved Krajnović, 2010: 4–5), pretpostavlja nastavnikovo izvrsno poznavanje toga jezika, poznavanje njegova sustava, fonemskoga i morfemskoga inventara, izgovornih karakteristika, tvorbe riječi i rečeničnoga ustroja (Babić, 1995: 48). Metodički je proces usvajanja jezičnih karakteristika stranoga jezika olakšan, ako postoji mogućnost usporedbe s drugim jezikom koji je već poznat; najčešće se radi o J2/L2 jeziku u usporedbi s J1/L1 jezikom. Lakše je predočiti jezični sustav, ako je objekt usporedbe prisutan u svijesti subjekta izloženoga usvajanju novoga znanja. U našem je primjeru subjekt govornik hrvatskoga jezika kao J1 jezika, koji usvaja ruski jezik kao strani. Ruski jezik od devedesetih godina 20. stoljeća nije medijski zastupljen poput engleskoga jezika (Čelić i Lewis, 2016: 187), sintetički ustroj ruskoga jezika nije zahvalan za lakše usvajanje, kako je to slučaj sa suvremenim engleskim jezikom (Čelić, 2011: 460, 461). U medije uključujemo televizijski i radijski program na standardnome jeziku; informiranje preko interneta individualno je, nije usustavljeno i uključuje usvajanje i negramatičkih oblika, i pod utjecajem je engleskoga jezika (Nam, 2013: 37). Poučavanje i usvajanje ruskoga jezika, ako se izuzme ruski kao materinski jezik u Republici Hrvatskoj (Ured za ljudska prava i prava nacionalnih manjina, 2021), svodi se na sljedeće institucije: fakulteti, škole stranih jezika (privatne), državne srednje i osnovne škole (prvenstveno na izbornoj razini). Ustavna je obaveza javnih institucija komunikacija na hrvatskome jeziku (Ustav Republike Hrvatske, Članak 12.), konkretno, na standardnome hrvatskome jeziku kao uređenome sustavu čije se osnovne značajke razlikuju od onih postojećih u njegovim narječjima (Katičić, 2009) i koji mora u obzir uzeti i nejezične faktore (vanjske zakonitosti (Silić, 2006: 20); kultura, književnost, civilizacija, politika, vjera, nacija (Silić, 2006: 23)), čime se ostvaruje njegova nadregionalnost ("Standardni jezik", 2021) i polifunkcionalnost (Silić, 2006: 36), te ga karakterizira općeobvezatnost (Silić, 2006: 35). Značajke hrvatskih narječja lakše je kognitivno povezati s onima u ruskome. Fonemski i morfemski sastav te leksik hrvatskih narječja mogu se iskoristiti kao sredstvo usporedbe; hrvatska narječja mogu služiti kao metodičko sredstvo za lakše usvajanje izgovora ruskih glasova, odnosno riječi, jer se tek u usporedbi ruskoga jezika s hrvatskim narječjima, odnosno s hrvatskim jezikom kao sustavom, može govoriti o ruskome i hrvatskome kao u potpunosti srodnim jezicima te na taj način iskoristiti podudarnosti koje se ne vide u odnosu standardni

---

hrvatski jezik – ruski suvremeni književni jezik (Čelić i Lewis, 2016: 197). Standardni hrvatski jezik ostaje primarni metajezik poduke, njegova narječja postaju mu dopunom. Činjenicu da su ruski i hrvatski srodni jezici sa zajedničkim pretkom (Hadžihalilović, 2013: 9) potrebno je najprije osvijestiti kod studenata, počevši od napomene da hrvatski jezik nije samo njegov standardni oblik, usvojen u školi kao jedini pravilan jezični model, već i narječja i govori koji nisu manje vrijedni sami po sebi i u usporedbi sa standardnim jezikom; hrvatska se narječja, dapače, mogu definirati kao sustavi, kao zasebni slavenski jezici (osamostaljena hrvatska narječja (Silić, 2006: 34)). Usporedba ovih dvaju jezika olakšava usvajanje gramatičkih kategorija koje mogu biti problematične govornicima neslavenskih jezika, kao primjerice u slučaju glagolskoga vida koji se pokušava objasniti njemačkim terminom *aktionsart* (Schuyt, 1983: 405–426), a nejednakosti unutar kategorije vida u različitim slavenskim jezicima i dalje su predmet rasprave (Fortuin i Kamphuis, 2015: 163–208), zatim u slučaju usvajanja oblikā koji se smatraju regionalizmima (nenormativno, dijalektalno (Silić, 2006: 34)), pejorativno obojenima – npr. kod izražavanja posvojnosti u ruskome jeziku postoji izraz *u meniá* (у меня) 'imam' koji odgovara hrvatskome regionalizmu *u mene*. Primjena isključivo hrvatskoga standarda, kao jedine paradigme za usporedbu s ruskim jezikom, isključuje veći postotak podudarnosti između ovih dvaju jezika i time veći broj veza koje mogu poslužiti kao mnemotehnička sredstva pri usvajanju ruskoga jezika. Hrvatski standard isključuje glasove i oblike koje student čuje u ruskome jeziku, a zaboravi ih povezati s onim što čuje izvan školskoga programa. Obrnuto, i govornici ruskoga jezika izvan nastavnoga procesa u Hrvatskoj i učenja standardnih glasova i oblika lakše usvajaju hrvatski jezik, naglasak i riječi, jer je omogućeno povezivanje s hrvatskim narječjima čije glasove i oblike čuju u interakciji s govornicima hrvatskoga jezika. Hrvatskim bi studentima narječja trebala poslužiti da ne kvalificiraju ruski jezik kao "egzotičan", što je predodžba dobroga dijela anketiranih studenata prve godine Preddiplomskoga studija ruskoga jezika i književnosti Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu (Čelić i Lewis, 2016: 188–189). Ova je predodžba posljedica naučene odrednice o hrvatskome standardnome jeziku kao jedinome pravilnome, pa studenti na pitanje, postoji li pojedini oblik u hrvatskome jeziku, odgovaraju niječno, jer ga ne povezuju s onim što sami čuju, nego s onim što im je rečeno. Na pitanje postoji li redukcija glasova u hrvatskome, kao što postoji u ruskome jeziku, odgovara se niječno – do trenutka osvještavanja govora koji se primjenjuje kod kuće, u domu, u materinskome govoru. Nepovezivanje ruskoga jezika sa svim hrvatskim narječjima dovodi i do toga da

engleski jezik postaje pomoćno sredstvo za određivanje značenja riječi, a to se širi i na gostujuće studente (i govornike) slavenskih jezika. Pri tome se taj utjecaj engleskoga jezika ostvaruje i u izgovoru ruskih glasova (Čelić, 2013: 55). Ruski glasovi istih karakteristika kao i hrvatski glasovi kod hrvatskih studenata poprimaju karakteristike engleskih glasova, osobito kod dentala /d/ i /t/, koji postaju alveolarni, dakle, izravnani vršak jezika ne dodiruje stražnju stranu gornjih zuba, nego se vršak jezika savija i dodiruje prostor između korijena gornjih zuba i početka tvrdoga nepca (Filipović, 1968: 172, 174, 178; Roach, 1998: 31; Thomas, 1958: 47, 49). To je zanimljivo jer prosječni hrvatski govornik ove engleske foneme izgovara kao hrvatske dentale. Hrvatski izgovor utječe na engleski, a engleski na hrvatski izgovor ruskih glasova.

2. USPOREDBA RUSKOGA I HRVATSKOGA NAGLASKA

Početna razlika između hrvatskoga i ruskoga jezika, nadomjestiva narječjima, jest tip naglaska. Ruski jezik ne poznaje više melodijski naglasak s uzlaznošću i silaznošću kakav postoji u hrvatskome standardu, odnosno kakva mu je preporučena norma (Banković-Mandić i Čilaš Mikulić, 2016). Uzlaznost i silaznost naglaska u ruskome se jeziku u 18. stoljeću definiraju kao umjetno nametnute karakteristike pod utjecajem latinske poezije i metra u ruskim stihovima. Tredjakovski (Tredjakovsky) će prvi obratiti pozornost na to da se sustav latinske metrike, utemeljen na suodnosu slogova prema duljini, ne može rabiti u ruskome jeziku, jer se u ruskome ne razlikuju dugi-kratki, nego naglašeni-nenaglašeni slogovi ("Tredjakovski", 2020), dakle, da ne postoje duljina i kraćina sloga, nego da je slog ili naglašen ili nenaglašen. Naglašeni samoglasnik jedini ostvaruje svoje karakteristike u punome obliku (Čelić, 2013: 40–44), a drugi se samoglasnici krata kvantitativno ili poprimaju karakteristike drugih samoglasnika, odnosno mijenjaju se ovisno o uzdignutosti i isturenosti jezika unutar usne šupljine. Kvantiteta i kvaliteta samoglasnika, koja je ovisna o naglasku, odnosno redukcija kao posljedica usmjeravanja izdahnutoga zraka na jedan slog (Čelić, 2013: 36–37), dio je ortoepske norme ruskoga suvremenoga jezika – za razliku od hrvatskoga standardnoga jezika. U hrvatskim govorima redukcija je prisutna, ali se kod školovanoga govornika ista nastoji ublažiti samoispravljanjem (sociolingvistički aspekt (auto)socijalizacije govornika unutar veće urbane sredine, osim što ide u smjeru norme, ide i u suprotnome smjeru – prema dinamičkome tipu naglaska (Kapović, 2008: 34)) ili na nastavi hrvatskoga jezika u školama (pravogovor sažet u izrazu *govori književno!*). Ruski je naglasak dinamički (silinski) i pomičan (Čelić, 2013: 34–35);

pomičnost je semantička zaliha jer se isti oblici (kombinacije morfemā) razlikuju u značenju zahvaljujući naglasku na različitim slogovima (Čelić, 2013: 34), i na taj način nadomješta mogućnost da spuštanje ili dizanje tona utječe na značenje riječi. Ruski je naglasak slobodan, što hrvatski standardni naglasak nije – pravilo da zadnji slog ne može biti naglašen ne postoji u hrvatskim narječjima. Mjesto naglasaka u ruskoj riječi poklapa se s mjestom naglasaka u nekim čakavskim govorima, usp.: nom. jd. *kozá* – rus. *kozá* (козá) // inst. jd. *kozón* – rus. *kozói* (козо́й) i kajkavskom: nom. jd. *lišca* – rus. *lišca* (лиси́ца), nom. jd. *lopáta* – rus. *lopáta* (лопа́та), nom. jd. *sestrá* – rus. *sestrá* (сестрá) (Čelić i Lewis, 2016: 193). Dakle, osvijestiti studentima srodnost između ruskoga i hrvatskoga jezika, služeći se samo standardnim hrvatskim jezikom, ne donosi prevelike rezultate; takav postupak dovodi, naprotiv, do suprotnoga učinka. Hrvatski standard nema isti tip naglasaka kakav ima ruski jezik, nema fonološke karakteristike koje su dio ruskoga standardnoga jezika (Čelić, 2013: 34–35; Vukušić, Zoričić i Grasselli-Vukušić, 2007: 25), ista kombinacija fonema nema isto značenje – približna homofonija nije i sinonimija, usp.: rus. *živót* (живо́т; 'trbuh', 'utroba') ≠ hrv. *život* (жизнь, 'žizn'), barem ne u suvremenim jezicima (Lewis, 2016: 77).

3. USPOREDBA RUSKOGA I HRVATSKOGA GLASOVNOGA SUSTAVA

Tradicionalno pod utjecajem gramatika starogrčkoga i latinskoga jezika (Čelić, 2008: 303), ruski i hrvatski glasovni sustav dijele se na samoglasnike i suglasnike, pri čemu ruska terminologija ne poznaje razliku između samoglasnika i vokala. Dodatni razlog je i u tome da ne postoje slogotvorni suglasnici u ruskome jeziku, konkretno fonem /r̥/. Ni u kojoj poziciji /r̥/ ne može biti nositelj sloga u suvremenome ruskome jeziku, kao što je to slučaj s hrvatskim standardom: riječi *křv* i *smřt* imaju ruske ekvivalente *krov'*, *smert'* (кровь, смерть); isti je odnos i u višesložnim riječima, usp. hrvatski *křvav*, *smřtan* prema ruskim *krovavyyi*, *smertnyy* (крово́вый, сме́ртный). Neslogotvornost /r̥/ karakteristična je i za kajkavski. Poblize se ta pojava može ilustrirati i tekstovima koje svaki učenik usvaja o hrvatskome jeziku iz doba hrvatskoga narodnoga preporoda, vidljiva je i u nazivu časopisa *Danicza horvatzka* ili u stihovima iz "Balada Petrice Kerempuha" Miroslava Krležu u kojima se pojavljuje riječ *kervavi* ("Kervava megla v megli karvi, / kadaver v blatu, / v lobanji čarvi. // Zgorete cirkve, kervavi sveci, / ...") – uz pretpostavku da je osnovnoškolsko i srednjoškolsko znanje usvojeno trajno. Za standardnu hrvatsku riječ *ćrkva*, ruski *cerkov'* (церко́вь) u narječjima postoje oblici *cirkva* (kajkavski) i *crikva* (čakavski). Povijesni i književni oblici potvrđuju postojanje

neslogotvornoga /r/ u hrvatskome, koji se ostvaruje i u ruskome jeziku. Činjenica jest da u hrvatskome standardu postoji i neslogotvorno /l/, kojega nema u ruskome. Ako ne uzimamo treći slavenski jezik kao pomoćno sredstvo pri ilustraciji slogotvornoga /l/ (češki *Vltava*), pomoći ćemo si riječima kao što su *bicikl* i *artikl*; s druge strane, standardni oblici *fascikl* i nestandardni *fajl* ostvaruju se u komunikaciji hrvatskih službenika i kao *fascikla* i *fajla*. No usvojenost kombinacija glasova u primjerima *bicikl* i *artikl* ne znači da su oni primjenjivi i izvan javnih institucija. Riječ *bicikl* ostvaruje se u različitim oblicima karakterističnima za pojedina narječja: *bicikla*, *bicikel*, *biciklin*, uz obezvučenje na početku: *peciklin* itd. Riječ *artikl* čak je i u standardu varijantna – postoji oblik *artikal*, ali se ne preporučuje. Neslogotvornost /l/ u standardnome hrvatskome jeziku oprimjerena je i usporediva s ruskim jezikom pomoću fonološki adaptiranih posuđenica na govornome prostoru sjeverozapadne Hrvatske. Germanizmi *štrudl* i *šnicl* postoje i u ruskome jeziku, ali u oblicima koji funkcioniraju izvan tradicionalnoga sjeverozapadnoga hrvatskoga govornoga područja: rus. *štrudel'* (штрудель), *šnicel'* (шницель) – hrv. *štrudel*, *šnicel* ili *štrudla*, *šnicla*. Kao kulinarski termini ove se riječi u ruskome jeziku ne zamjenjuju prevedenicama, nego se rabe postojeće posuđenice; u hrvatskome su jeziku, zahvaljujući isticanju regionalne kuhinje u javnome prostoru (Čelić, 2017: 343), kajkavski germanizmi sa slogotvornim /l/ te adaptirani s vokalom /a/ (ujedno i morfemom *-a* koji je izmijenio i rod imenice) istisnuli (u velikoj mjeri) usvojene standardne riječi *savijača* i *odrezak*. Karakteristika likvida u ruskome jeziku jest i punoglasje (*polnoglasie*, полногласие) – fenomen prisutan samo u istočno-slavenskim jezicima. Radi lakšega usvajanja ove pojave kao primjer se navodi ruska riječ *zoloto* (золото) s kojom se susrela većina hrvatskih govornika, barem starijih generacija. Samoglasnički trokut ruskoga i hrvatskoga jezika poklapaju se, oba jezika imaju pet samoglasnika. Iznimka je fonem, odnosno alofon /ы/ (o autonomnosti *jery* v. Čelić (2013: 35)). Naglašeni fonemi /a/, /e/, /i/ ne predstavljaju problem hrvatskim studentima. Napomena da su /o/ i /u/ izraženije labijalizirani u ruskome u odnosu na hrvatski jezik, katkad rezultira ostvarajima nekarakterističnima za ortoepiju ruskoga suvremenoga jezika. Problem je usvajanje fonema /ы/, koji je visok i srednji po izgovoru, između fonema /i/ i fonema /u/, te u hrvatskim narječjima ne postoji potpuni ekvivalent za njega. Približavanje fonema /i/ fonemu /e/ postoji u hrvatskim narječjima, kao i /u/ prema /o/, no za približavanje /ы/ potencijalno visokome srednjem ostvaraju ne postoji. Studenti ruskoga jezika koji su lingvisti /ɤ/ zamjenjuju hrvatskim /i/ koje, iako slušno ocijenjeno kao visoko, ipak nije toliko visoko kao rusko /i/; studentima ruskoga jezika koji su operni pjevači na

kolegiju "Ruska fonetika" Muzičke akademije Sveučilišta u Zagrebu (Muzička akademija, 2016) /ɤ/ nije visoki srednji kao u ruskome, nego se ostvaruje kao francuski visoki (zatvoreni) prednji zaobljeni [y], uz perceptivno visok glas – sopran. Nenaglašeni samoglasnici podliježu kvantitativnoj i kvalitativnoj redukciji u ruskome jeziku i dio su pravogovora, norme i standardnoga jezika – za razliku od hrvatskoga u kojem svaki samoglasnik mora ostvariti, prema ortoepskom načelu, svoje osnovne značajke. Stoga na pitanje, postoji li u hrvatskome jeziku redukcija, možemo odgovoriti niječno. Navođenjem primjera iz kajkavskoga narječja osvještava se postojanje kvalitativne redukcije i u hrvatskome jeziku – izvan standardne norme. Za kajkavsko je narječje karakterističan takav tip redukcije, više ili manje izražen. Najbolji je primjer upitna riječ *kaj* koja se ostvaruje u različitim oblicima: *kaj*, *kej*, *kuj*, *kae*, *kə*. I dok je u hrvatskome standardu redukcija ocijenjena kao negativna značajka, u zagrebačkoj kajkavštini, bez obzira na utjecaj štokavštine, ona je identifikacijsko sredstvo izvornih govornika u odnosu na neizvorne, kod kojih postoji socijalna potreba priučavanja takvome govoru (Kapović, 2004: 98). Najfrekventnije nastojanje da se usvoji takav izgovor čuje se u primjeni glagola *delati* i *razmeti*, za prvi u infinitivu, za drugi u drugoj osobi množine i, rjeđe, jednine (*razmete /mel*, umjesto *me razmete*, *me razmeš*). Ekavski ostvaraj jata (Čelić, 2013: 8) ima, više ili manje, prizvuk glasa /i/ u kajkavskom, dok se kod neizvornih govornika ostvaruje srednji prema srednje otvorenom /e/. Spoznaja da postoji ekavski ostvaraj jata u kajkavskom narječju upućuje na to da je ekavština karakteristična i za ruski jezik te da za njega nije svojstvena jekavština, već je na djelu palatalizacija prethodnoga suglasnika. Ekavština se kod prosječnoga hrvatskoga govornika veže uz srpski jezik; dokaz tomu je i naknadni hiperjekavizam pojedinih riječi kod kojih je ona već neprepoznatljiva: *istovetan* – *istovjetan* (Putanec, 1963: 76), a u pojedinim slučajevima je novijega doba: *vèdro* – *vjedro*. U zadnjemu slučaju stvara se lažna identičnost s ruskim jezikom: *vjedro* = rus. *vedró* (ведро). Ovom prividu pridonosi i činjenica da student ne razmišlja izvan okvira "da je slovo = glas" i da se "glasovi čitaju". I kada usvoje sva slova ruskoga alfabeta, koji uključuje i grafeme bez fonemske vrijednosti koji su signali umekšanoga, palataliziranoga izgovora, potrebno je osvijestiti činjenicu da je pravopisno načelo ruskoga jezika morfološko te da zapis zadržava izvorne morfeme i foneme koji su tijekom jezičnoga razvoja izmijenili svoje značajke: da /ž/, /š/ i /c/ nisu nikad palatalizirani, bez obzira na slovo, znak iza njih, za koje pravopisno pravilo upućuje da je izgovor fonema kojega predstavljaju "mek", odnosno palataliziran. Povezivanje ikavskoga ostvaraja jata može se ostvariti usporedbom s ukrajinskim jezikom u kojemu

je to jedina mogućnost (Timko-Đitko i Iusyp-Iakimovich, 2017: 99, 132). Sonanti u ruskome jeziku nisu nositelji sloga. U sonante se u hrvatskome jeziku ubraja i /v/. U ruskome je on šumnik koji alternira s bezvučnim parnjakom /f/ – kao i u kajkavskome te u pojedinim čakavskim govorima. Obezvučenje (*oglušenie*, оглушение) je dio standardne ortoepije ruskoga jezika i, za razliku od hrvatskoga standarda, ostvaruje se u hrvatskim narječjima. Ruski se sonanti palataliziraju, hrvatski standardni ne, oni su palatali. U kajkavskome, osobito u Zagorju, /l/ podliježe palatalizaciji [lʲ] (*blʹuzica*, *šalʹica*) (Čelić, 2013: 48) i kao takav može poslužiti u ilustraciji palatalizacije sonanata, a kada je nepalataliziran, njegov je izgovor bliži ruskomu [ɫ]. Hrvatski studenti rijetko registriraju drugačiji regionalni izgovor kao jezičnu pojavu (Kapović, 2004: 99–100), češće okarakteriziranu kao društveno neprihvatljivu, stoga za ilustraciju palataliziranoga [lʲ] može poslužiti i slovenski izgovor glavnoga grada Slovenije, ako je hrvatski student prijemčiv na pojave u jeziku i u svijetu. Postojanje palatalnih sonanata u hrvatskome standardu utječe i na izgovor palataliziranih ruskih suglasnika. Potrebno je pomoću narječja osvijestiti da kombinacija grafema i mekoga znaka *lʹ* (ль) i *nʹ* (нъ) ne odgovara hrvatskim standardnim fonemima /lj/ i /nj/, nego onima u narječjima (Čelić, 2013: 50–51). Od turbulenata u ruskome jeziku, u odnosu na hrvatski standard, potrebno je istaknuti da svi mogu biti palatalizirani, osim uvijek tvrdih /ž/, /š/, /c/ i uvijek palataliziranoga /čʹ/. Fonem /čʹ/ je, uz /c/, afrikata u ruskome jeziku. Ruski jezik, osim /c/, ne poznaje afrikate koje su sastavni dio hrvatskoga standardnoga jezika: /č/, /čʹ/, /dž/, /đ/. Standardno hrvatsko /č/ ne odgovara ruskome /čʹ/, nego kajkavskome /č/. Standardno hrvatsko /č/ i čakavski bezvučni ploziv [čʹ] ne postoje u ruskome, kao ni /dž/ i /đ/ (Čelić, 2013: 47). Kod posuđenica koje u hrvatskome imaju palatal /č/, ruski zadržava /k/ ili ga palatalizira, usp.: rus. *kaif* (кайф) – *čEIF*, rus. *kilim* (килим) – *čILIM*, rus. *kirillica* (кириллица) – *čIRILICA*. Grafijski prikaz u ruskoj riječi *pidžak* (пиджак) zavarava da se radi o afrikati. Izgovor te riječi može se usporediti sa situacijom pravopisne nesigurnosti dijela hrvatskih govornika kada odvojeno izgovaraju afrikatu /dž/ razdvajajući dvoslov u dva fonema jer nisu sigurni piše li se, npr. riječ *pidžama* dvoslovom dž ili dijakritičkim đ ("Pidžama ili piđama", 2016).

4. ZAKLJUČAK

Učenje stranoga jezika izvan domicilne zemlje, a unutar Republike Hrvatske, može se ostvariti osobnim aktivnostima i unutar javnih institucija. Autorovo iskustvo poučavanja ruskoga jezika kao stranoga, predstavljeno u članku, stečeno je unutar

javnih institucija – na Filozofskome fakultetu i Muzičkoj akademiji Sveučilišta u Zagrebu. Cilj je rada bio predstaviti ideju da se u nastavi ruskoga jezika primijeni usporedba glasovnoga sustava hrvatskoga jezika, koji će uključiti i ostvaraje u narječjima hrvatskoga jezika, s glasovnim sustavom ruskoga jezika. Skici mogućih usporedba na osnovi primjerā riječi iz kajkavskoga i čakavskoga narječja prethodila je anketa provedena među studentima prve godine preddiplomske razine ruskoga jezika i književnosti (Čelić i Lewis, 2016) koja je prikupljala informacije o odnosu studenata prema narječjima hrvatskoga jezika i njihovom osjećaju prema njima kao materinskome jeziku. Javne se institucije u Republici Hrvatskoj služe standardnim hrvatskim jezikom (Silić, 2006: 36) koji se temelji na novoštokavskome govoru zapadnoga tipa jekavskoga izgovora (Silić, 2006: 33). Ruski se književni jezik u jezičnoj praksi odvaja od svojih govora (sjeverni, srednji, južni ("Ruski dijalekti", 2021); osnovica mu je moskovski govor ("Moskovski govor", 2020)); ruski jezik nema razvijenu književnost na svojim govorima kao hrvatski književni jezik (jezici) na kajkavštini i čakavštini (Silić, 2006: 29–34). Hrvatski standardni jezik i ruski književni jezik na jednakoj su formalnoj razini u okvirima polifunkcionalnosti i nadregionalnosti. U jezičnoj praksi hrvatski standard pretpostavlja normu uzusu (Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, 2021); u ruskome kontekstu uzus, filtriran kroz normu i kodifikaciju, ulazi u ruski književni jezik (Krysin, 2017: 22–23, 25). Uzus hrvatskoga konteksta jesu i njegova narječja, koja su u većoj mjeri podudarna (na fonološkoj i morfološkoj razini) s jezičnim karakteristikama ruskoga jezika. Time ne mislimo da na taj način hrvatski standardni jezik treba biti sekundaran kao medij, metajezik i didaktičko sredstvo pri usvajanju stranoga jezika (konkretno ruskoga jezika kao stranoga), nego da osvještavanje funkcionalnosti hrvatskih narječja, kao i postojanja konkretnih glasova i oblika u njima, na osnovi postojećih riječi (jer se kajkavski, čakavski i drugi štokavski govori nisu razvili do standardne varijante) može pomoći pri usvajanju riječi, pravilnoga izgovora i upotrebi morfemā ruskoga jezika kao srodnoga, osobito na akademskoj razini, jer znanstveni pristup učenju jezika omogućuje i traži da se u obzir uzmu sve pojave u jeziku kao sustavu, kako bi se s metodičkoga aspekta olakšalo usvajanje novih glasova i oblika stranoga jezika J2, ako za njih već postoje slični ili isti obrasci u jeziku J1. Koliko je ova metoda iskoristiva u poučavanju ruskoga kao inoga (stranoga) /русского как иностранного/ ovisi o studentima, njihovom odnosu prema materinskome jeziku u pravome smislu, o stupnju izmijenjenosti materinskoga jezika pod utjecajem standardnoga jezika u školi i medijima te o jezičnome osjećaju studenata i njihovom odnosu prema hrvatskome

jeziku, onome što Rusi nazivaju *kultura rechi* – kultura govorenja (Voroncova, 2011: 10–15).

REFERENCIJE

- Babić, Z.** (1995). *Fonetika i fonologija hrvatskoga jezika: udžbenik za 1. razred gimnazija i tehničkih škola*. Zagreb: Školska knjiga.
- Banković-Mandić, I. i Čilaš Mikulić, M.** (2016). *O bilježenju, izgovoru i prihvaćenosti hrvatskih standardnih naglasaka*. U M. Matešić, E. Ramadanović, M. Crnić Novosel i P. Vukša Nahod (ur.), *CLARC 2016: Perspektive jezičnoga planiranja i jezične politike* (knjiga sažetaka) (str. 12–15). Dostupno na <https://www.bib.irb.hr/850723>
- Čelić, Ž.** (2008). *Latinski metajezik – matrix slavenskih gramatika. Utjecaj latinskoga na hrvatski i istočno-slavenske jezike, prikazan jezičnim nazivljem, opisom glasova i oblika u hrvatskome i istočno-slavenskim jezicima* (doktorski rad). Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
- Čelić, Ž.** (2011). Slovoobrazovanje s anglijskoj morfemoi na lekcijah ruskoga iazyka. U T. A. Chichkanova, N. S. Iskrin, V. A. Kudinov i A. A. Popova (ur.), *Nauchnye problemy obrazovania tretogo tysiacheletia* (str. 459–482). Samara: Insoma – Press.
- Čelić, Ž.** (2013). *Sopostavitelnaia fonetika ruskoga i horvatskoga iazyka. Poredbena fonetika ruskoga i hrvatskoga jezika*. Zagreb: FF press. DOI: <https://doi.org/10.17234/9789531754712>
- Čelić, Ž.** (2017). Kolumbovo povrće u hrvatskome i ruskome jeziku. *Croatica et Slavica Iadertina*, 13(2), 343–355. Dostupno na <https://hrcak.srce.hr/198796>
- Čelić, Ž. i Lewis, K.** (2016). Mnogoaspektni analiz problem izuchenia ruskoga iazyka horvatami. U Ž. Čelić i T. Fuderer (ur.), *Slavenska filologija. Prilozi jubileju prof. em. Milenka Popovića* (str. 187–198). Zagreb: FF press.
- Filipović, R.** (1968). *Engleski izgovor: fonetski udžbenik za studente engleskoga jezika s vježbama i rječnikom izgovora*. Zagreb: Sveučilište u Zagrebu.
- Fortuin, E. i Kamphuis, J.** (2015). The typology of Slavic aspect: A review of the East-West Theory of Slavic aspect. *Russian Linguistics*, 39, 163–208. Dostupno na <https://www.springer.com/journal/11185>, DOI: 10.1007/s11185-015-9144-7
- Hadžihalilović, S.** (2013). *Osnove fonetike i fonologije ruskoga jezika (Priručnik za učenje i poučavanje ruskoga kao stranoga jezika)*. Zadar: Sveučilište u Zadru.

- Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje. (2021). *Bolje je hrvatski!* Dostupno na <http://bolje.hr/> [posljednji pristup 4. svibnja 2021.].
- Jelaska, Z.** (2005). Materinski, drugi, strani i ostali jezici. U Z. Jelaska (ur.), *Hrvatski kao drugi i strani jezik* (str. 24–37). Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.
- Kapović, M.** (2004). Jezični utjecaj velikih gradova. *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje*, 30, 97–105. Dostupno na <https://hrcak.srce.hr/9464>
- Kapović, M.** (2008). Razvoj hrvatske akcentuacije. *Filologija*, 51, 1–40. Dostupno na <https://hrcak.srce.hr/33802>
- Katičić, R.** (2009). O standardnom i književnom jeziku. *Jezik*, 56(2), 50–53. Dostupno na <https://hrcak.srce.hr/92111>
- Krysin, L. P.** (2017). K sootnosheniu sistemy iazyka, ego normy i uzusa. *Kommunikativnye issledovania*, 2(12), 20–31. Dostupno na <https://cyberleninka.ru/article/n/k-sootnosheniyu-sistemy-yazyka-ego-normy-i-uzusa>
- Lewis, K.** (2016). *Lažni prijatelji s Rječnikom hrvatsko-ruskih lažnih prijatelja*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.
- Medved Krajnović, M.** (2010). *Od jednojezičnosti do višejezičnosti. Uvod u istraživanja procesa ovladavanja inim jezikom*. Zagreb: Leykam International d.o.o.
- Moskovski govor. (2020). Russkiy. *Textologia*. Dostupno na <https://www.textologia.ru/russkiy/russkaya-dialektologija/osnovnie-ponyatiya-dialektolog/literaturniy-yazik-i-dialekti/2432/?q=463&n=2432> [posljednji pristup 4. svibnja 2021.].
- Muzička akademija Sveučilišta u Zagrebu. (2016). *Studiji. Integrirani sveučilišni studij za instrumentaliste*. Dostupno na <http://www.muza.unizg.hr/studiji/integrirani-sveucilisni-studij-za-instrumentaliste/> [posljednji pristup 10. svibnja 2021.].
- Nam, H. H.** (2013). Uzus, norma i sistema v kontekste sovremennogo russkogo iazyka: na materiale Internet-kommunikacii. *Mir russkogo slova*, 3, 33–43. Dostupno na <https://cyberleninka.ru/article/n/uzus-norma-i-sistema-v-kontekste-sovremennogo-russkogo-yazyka-na-materiale-internet-kommunikatsii>
- Pidžama ili pidama. (13. siječnja 2016.). Kako se pravilno piše. *Portal Sjedi 5*. Dostupno na <https://sjedi5.com/kako-se-pise-pravilno-hrvatski/rijec/pidzama-ili-pidama/> [posljednji pristup 4. svibnja 2021.].
- Putanec, V.** (1963). Neki noviji hiperjekavizmi. *Jezik*, 11(3), 75–79. Dostupno na https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=329525
- Roach, P.** (1998). *English Phonetics and Phonology: A practical course*. Cambridge: Cambridge University Press.

- Ruski dijalekti. (2021). U *Энциклопедия русского языка* [*Enciklopedija ruskoga jezika, mrežno izdanje*]. Dostupno na <https://ruskiyazyk.ru/184/>
- Schuyt, R.** (1983). On aspect, aktionsart, and tense in Slavic general remarks. Studies in Slavic and general linguistics. *Dutch Contributions to the Ninth International Congress of Slavists. Linguistics, 3*, 405–426. Dostupno na <https://www.jstor.org/stable/40986731?seq=1>
- Silić, J.** (2006). *Funkcionalni stilovi hrvatskoga jezika*. Zagreb: Disput.
- Standardni jezik. (2021). U *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža. Dostupno na <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=57760>
- Thomas, Ch. K.** (1958). *An Introduction to the Phonetics of American English*. New York: The Ronald Press Company.
- Timko-Đitko, O. i Iusyp-Iakimovich, I.** (2017). *Istorična gramatyka ukraïnskoï movy* [*Historijska gramatika ukrajinskoga jezika*]. Zagreb: FF press.
- Tredjakovski. (2020). Dostupno na <http://phonetics.spbu.ru/sites/default/files/res/phonstad/05-1-4.html> [posljednji pristup 4. svibnja 2021.].
- Ured za ljudska prava i prava nacionalnih manjina. (2021). *Nacionalne manjine u Republici Hrvatskoj. Rusi*. Dostupno na <https://pravamanjina.gov.hr/nacionalne-manjine/nacionalne-manjine-u-republici-hrvatskoj/rusi/382> [posljednji pristup 4. svibnja 2021.].
- Ustav Republike Hrvatske NN 56/90 (NN 05/14). Dostupno na <https://www.zakon.hr/z/94/Ustav-Republike-Hrvatske> [posljednji pristup 4. listopada 2018.].
- Voroncova, T. A.** (2011). *Kultura rechi*. Izhevsk: Ministerstvo obrazovanja i nauki RF-GOUVPO "Udmurtskii gosudarstvennyi universitet". Dostupno na <https://www.csu.ru> [posljednji pristup 4. svibnja. 2021.].
- Vukušić, S., Zoričić, I. i Grasselli-Vukušić, M.** (2007). *Velika hrvatska gramatika. Naglasak u hrvatskome književnom jeziku*. Zagreb: Nakladni zavod Globus.
-

Željka Čelić

zcelic@ffzg.hr

Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Zagreb
Croatia

Sounds of Russian language and Croatian dialects as a help for their acquisition

Summary

Teaching a foreign language outside the native country and within the Republic of Croatia is possible in the private domain and in public institutions. The author's experience in teaching Russian as a foreign language, as presented in the paper, is learned within public institutions. The aim of the paper was to present the idea of incorporating sounds of Croatian dialects (Kaikavian and Chakavian) in teaching Russian as a foreign language comparing the dialect inventory with Standard Croatian and Russian sound systems. The teaching approach was based on the survey conducted among undergraduate students of Russian language and literature (Čelić & Lewis, 2016); covering the issue of students' attitudes toward Croatian dialects in general and toward dialects as their native tongue. Public institutions in Republic of Croatia use standard Croatian based on New Western Shtokavian. Russian literature language prevails over dialects and doesn't have literary works written in dialects such as Croatian literature language (languages) does in Kaikavian and Chakavian. Croatian standard language and Russian literature language on a formal level are equally polyfunctional and supraregional. They are related languages, but Kaikavian and Chakavian with their characteristics correspond to the Russian language to a greater extent than the standard version of Croatian. Based on a certain number of examples both from Kaikavian and Chakavian we aimed to illustrate how words and sounds of two Croatian dialects can help in the process of learning Russian language by Croatian native speakers at the academic level. The results of this method depend on students, on their attitude toward their native tongue (Croatian standard is codified and formally acquired during the education), it depends on how much the native dialect is influenced by the standard, on student's feel of the language and attitude to Croatian language in general – on, what is in Russian linguistic terminology called, *kultura rechi*.

Keywords: Croatian, dialects, Russian, foreign language, phoneme

---